

Språkrådet

Norsk
tegnspråk

Tema: tegnspråk

NORSK TEGNSPRÅK er anerkjent som et fullverdig språk. At språket er fullverdig, betyr at det har slik status at det kan brukes i alle sammenhenger og alle deler av samfunnslivet, og at det har et spesialisert ordforråd.

Tegnspråk må ikke sees på som en kommunikasjonsmetode for mennesker med nedsatt funksjonsevne, men som ett av flere språk som benyttes i et mangespråklig samfunn.

Tegnspråk har en grunnleggende verdi, blant annet som identitetsmerke og kulturuttrykk for en språklig minoritet i det norske samfunnet. Norsk tegnspråk er også et genuint norsk språk, en del av den norske kulturarven og en del av det språklige mangfoldet i landet. Samtidig har norsk tegnspråk blitt svekket de siste ti årene.

I dette heftet blir du bedre kjent med tegnspråk. Du kan lese svar på de vanligste spørsmålene Språkrådet får om tegnspråk, du kan lære litt om de to håndalfabetene, og du kan lese en reportasje, et intervju og flere sitater fra vårt blad Språknytt, der vi tar temperaturen på tegnspråk i Norge i dag.

Åse Wetås,
direktør i Språkrådet

Hva er et tegnspråk?

Et tegnspråk er et gestuelt-visuelt språk i motsetning til et talespråk som er auditivt-vokalt. Det betyr at en må bruke synet for å forstå tegnspråk.

For å formidle et budskap på tegnspråk må en bruke synlige bevegelser både med hendene og andre deler av kroppen. I tale derimot bruker en hørselen til å forstå og en hørbar lydstrøm med intonasjon til å formidle budskapet. Tegnspråkene er altså uavhengige av hørsel siden de ikke omfatter et lydssystem. Fordi tegnspråkene er visuelle språk, utnytter de muligheten til å gjengi og vise tings posisjoner, bevegelser og egenskaper gjennom hendenes form og bevegelse foran kroppen i kombinasjon med hodets og ansiktets uttrykk og bevegelser.

Hva gjør Språkrådet for tegnspråk?

Språkrådet arbeider for å styrke norsk tegnspråk. Her er de viktigste arbeidsfeltene våre:

- Vi svarer på spørkspørsmål om tegnspråk.
- Vi samarbeider med fagmiljøer og interesseorganisasjoner.
- Vi informerer om bruk av tegnspråk i ulike sammenhenger.
- Vi informerer om opplæring i tegnspråk.
- Vi informerer om tegnspråkbrukernes språklige rettigheter.

Hvor kommer norsk tegnspråk fra?

Den første skriftlige kilden om tegnspråk i Norge er fra 1799. Norsk tegnspråk er det største og eldste standardiserte minoritetsspråket i Norge. Dagens tegnspråk har sannsynligvis sitt opphav fra de første kullene med barn som gikk på Thronhjems Døvstumme-Institut (grunnlagt i 1825). Der utviklet de språket på en spontan og naturlig måte og i samhandling med sin døve lærer, Andreas Christian Møller.

Møller hadde selv vært elev på Det Kongelige Døvstumme-Institut i København og tilegnet seg dansk tegnspråk, slik at norsk tegnspråk fra begynnelsen av må ha blitt påvirket av dansk tegnspråk. Vi vet svært lite om hvordan døve i Norge kommuniserte før 1820-tallet.

Kan norsk talespråk uttrykkes ved hjelp av tegn?

Delvis. I kommunikasjon mellom døve og hørende brukes ofte språklige blandingsformer der norsk tale kombineres med tegn.

Når det er talt norsk som dominerer slik kommunikasjon, kaller vi det ofte «tegn til tale», «tegn som støtte» (TSS) eller «norsk med tegnstøtte» (NMT). Slike kommunikasjonsformer kan vi også se i kommunikasjon mellom hørende voksne og hørende personer med ulike språkvansker, for eksempel barn med Downs syndrom. Tegnene bidrar til å gjøre de viktigste ordene tydeligere og kan være til god hjelp for mange som strever med å oppfatte eller tilegne seg talespråk. Men det er sjelden at tegnene gjengir alle de norske ordene og informasjon om hvilken bøyningsform de brukes i. Derfor er det ikke snakk om noen fullstendig tegnversjon av talespråket.

Hvor mange snakker norsk tegnspråk?

Det vet vi ikke eksakt, men et anslag fra Norges Døveforbund sier at det finnes ca. 16 500 brukere av norsk tegnspråk. Blant disse er det både døve, tunghørte og hørende. Det er således et stort minoritetsspråk i Norge.

De hørende tegnspråkbrukerne kan være barn av tegnspråklige foreldre eller personer som av andre private eller yrkesmessige grunner har tilegnet seg tegnspråk. Dersom en er døv eller tunghørt, er det bare tegnspråk som kan tilegnes naturlig, lett og uanstrengt. Siden hørselen er dårlig, er tilgangen til norsk talespråk redusert. Dette gjelder også mange som hører godt nok til å tilegne seg talespråk spontant, og som har lite påfallende uttale. En liten hørselshemming kan være nok til å falle utenfor i sosiale sammenhenger som er basert på talespråk. Det fremste trekket ved en persons tilhørighet til tegnspråksamfunnet i Norge er at en har norsk tegnspråk som førstespråk eller snakker det jevnlig.

Hvem har funnet opp tegnspråkene?

Tegnspråk utvikler seg naturlig ut fra behovet for å kommunisere, akkurat som talespråk. Dette betyr at det ikke er noen som har funnet opp tegnspråkene.

Tegnspråk oppstår der døve kommer sammen, fordi de, som alle andre mennesker, har behov for å kommunisere lett og uanstrengt med hverandre. Historisk har dette ofte skjedd i tilknytning til utdanningsinstitusjoner.

Er norsk tegnspråk en form for norsk uten bruk av stemme?

Nei. Det er en myte at norsk tegnspråk er en form for norsk utført med hendene. Merkelig nok lever denne myten om bakgrunn i nasjonalspråket side om side med myten om at tegnspråk er internasjonalt. De to språkene har ikke felles opphav og er følgelig forskjellige.

Norsk tegnspråk har helt andre mønstre for oppbygging og kombinasjon av ord (tegn) enn norsk, og de to språkene er for mange overraskende forskjellige. Hvis vi ser på rekkefølgen av tegn (ord) i en setning, minner norsk tegnspråk mer om kinesisk enn om norsk. Mye av grammatikken uttrykkes for øvrig med ansiktsbevegelser, munnbevegelser og ulike former for peking. For eksempel fungerer øyenbrynsbruken i norsk tegnspråk på måter som minner om intonasjonen i talt norsk.

Hvor mange tegnspråk finnes det?

Ifølge språkdatabaseen Ethnologue finnes det 138 forskjellige tegnspråk i verden. Tegnspråkene oppstår og utvikler seg naturlig der det er behov for dem, akkurat som talespråk. Stadig flere tegnspråk får en viss offisiell status i landet der de brukes.

Kan tegnspråkbrukere over hele verden forstå hverandre?

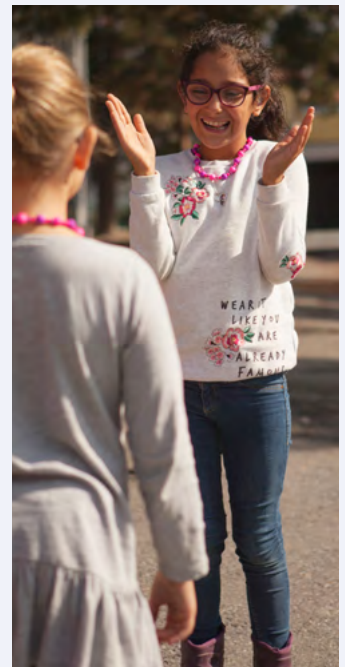
Nei, det kan de ikke. Likevel: Siden tegnspråkene er visuelle språk og har billedlige (ikoniske) egenskaper, er det slik at tegnspråkbrukere med ulik bakgrunn og lang erfaring med å møte brukere av andre tegnspråk tilpasser sin kommunikasjonsform til hverandre og kan forstå hverandre ganske godt.

I flere internasjonale fora brukes slike internasjonale tegn som et slags felles språk. Internasjonale tegn er i ulik grad påvirket av amerikansk tegnspråk (American Sign Language, ASL). Amerikansk tegnspråk kan være i ferd med å oppnå status som felles kommunikasjonspråk – lingua franca – for tegnspråkbrukere på lignende måte som engelsk er det for mange talespråkbrukere.

Har norsk tegnspråk dialekter?

Ja, norsk tegnspråk har dialekter, men i motsetning til norske talespråkdialekter er ikke dialektene knyttet til forskjellige landskap som dalfører og fjorder. De er grovt sett oppstått i tilknytning til de områdene der de gamle døveskolene fantes.

De to eldste døveskolene ligger i Trondheim og Oslo. Det kan imidlertid se ut som de skarpe dialektskillene i norsk tegnspråk i dag er i ferd med å viskes noe ut. Norsk tegnspråk har også sosiale varianter som for eksempel ungdomsslang, kjønnsbetingede varianter og aldersbetingede varianter.

Kan vi gjengi bokstaver fra skriftspråket med tegn?

Ja, hver bokstav i alfabetet har en håndform, mange også sin egen bevegelse. I Norge har vi to typer håndalfabet: enhåndsalphabetet og tohåndsalphabetet.

Enhåndsalphabetet ser ut til å ha sin opprinnelse i Trondheim. Noen av bokstavene har flere alternative former.

Tohåndsalphabetet derimot brukes særlig på Østlandet og var svært utbredt tidligere. I dag ser det ut

til at enhåndsalphabetet er i ferd med å fortrenge tohåndsalphabetet.

Håndalfabetene gjengir bokstaver i skriftlig norsk, men vi finner også igjen bokstavtegnene i en rekke tegn som er blitt til under påvirkning fra norsk, for eksempel navnetegnet CHARLOTTE, som har håndformen fra enhåndsalphabetets C.

[Håndalfabetene finner du på Språkrådets nettsider.](#)

Enhåndsalphabetet

T

E

G

N

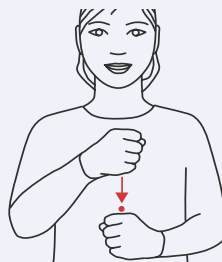
Tohåndsalphabetet

T

E

G

N

Fra intervju
i Språknytt
4/2011

TEKST OG FOTO: **ERLEND LØNNUM**

TEGNSPRÅK HAR ET VIDT uttrykksfelt som omfatter både konkrete og abstrakte forhold, og i tegnspråkverdenen finnes det også sosioleker og slang, ikke minst blant ungdommer. Tegnspråktegnene er konvensjonelle og ikke nødvendigvis «logiske», slik mange synes å tro. Et godt eksempel er at tegnet for bil representeres av rattet, mens det like gjerne kunne vært gjengitt som vindusviskere i bevegelse. Poenget er at begge tegnene er visuelle, og at vi kan se en visuell egenskap ved det som benevnes. Men kun det første er konvensjonelt i norsk tegnspråk.

Myhre Holten er født lett tunghørt, begynte med høreapparat i 9. klasse og ble helt døv to år senere.

– Jeg syntes det fungerte fint og tenkte ikke så mye på det den gang. Som mange andre døve ville jeg nok ikke helt innse hvilke utfordringer som kunne oppstå,

slik mange foreldre til døve gjør fortsatt. Foreldre hevder ofte at barna deres hører godt nok, men språkutviklingen går fra dem, og de døve faller utenfor, advarer hun.

På skolen fikk hun hjelp av en tegnspråktolk som brukte såkalt tegnspråknorsk, med samme syntaks (ord for ord) som norsk talespråk. Og hun hadde klassekamerater som spontant tolket i fransk og latin. Først etter videregående skole lærte hun seg tegnspråk. Hørselshemmede har det ofte vanskelig i skolemiljøet, særlig i diskusjoner og sosiale sammenhenger.

– Erfaringen min er at foreldre som nettopp har fått hørselshemmede barn, faktisk blir frarådet å begynne med tegnspråk og heller satser for fullt på talespråk. Det oppstår en vente-og-se-holdning som kan få stor innvirkning på barnas språkutvikling, og det ødelegger framtida deres.

Sonja Myhre Holten,
tegnspråkrådgiver i Språkrådet

Integreringas pris

Før gjekk døve born på egne døveskular.
No går dei fleste på vanlege skular.
Kva gjer det med borna? Kva gjer det
med språket deira?

TEKST **ASTRID MARIE GROV** | FOTO **KATRINE GADE**

Ebru og Mia Aimee er elevar ved Vetland skole og ressurscenter for hørselshemmede.

I MEIR ENN 150 ÅR var majoriteten av døve born i Noreg elevar på døveskular. Det innebar i mange tilfelle eit internattilvære langt vekk frå familien. Samtidig var det den einaste sjansen ungane hadde til å få språk og skulegang i ein fellesskap der dei ikkje kjende seg annleis.

Om å kjenne seg handikappa

Mykje har endra seg for døve og hørselshemma born, og fordelane ved døveskular er ikkje lenger så openberre som dei var. Teknologiske framsteg, særleg i form av kokleaimplantat, har gjort det mogeleg å få noko høyrsel. I tillegg har det i Noreg lenge vore eit mål at alle elevar skal integrerast og gå på dei same skulane. Slik har dei fleste døveskulane blitt bygde ned og i stor grad erstatta av tilrettelagd undervisning på nærskulen. Døve er med andre ord integrerte og treng ikkje lenger å samlast. Eller?

Ein fersk rapport frå NTNU samfunnsforskning har oppsummert kva forskinga seier om korleis det går med integreringa av døve og hørsels-

hemma i skulen. Resultatet er nedslåande: Både fagleg og sosialt fell elevane utanfor. «Voksnes nærhet kan ikke kompensere for fravær av interaksjon med jevnaldrende», konkluderer rapporten.

– Akseptert som eg var

Hanne Enerhaugen er fødd i 1965, før integreringa av døve tok til for alvor. Ho er oppvaksen i Drøbak, men var elev på Skådalen offentlige skole for døve i Oslo som barn. Det er ho svært glad for.

– Eg vart henta heime klokka seks om morgonen, og skulen starta ikkje før halv ni. Men det var verdt det. Eg har gode minne frå den tida. Eg kjende meg aldri utanfor eller aleine på skulen, vi var som ein stor familie. Mange av venene eg har i vaksen alder, er folk eg vart kjend med på Skådalen.

Enerhaugen fortel at ho kunne lite teiknspråk då ho byrja på skulen.

– Eg gjekk i ein barnehage for høyrande, og før eg var tre, hadde eg ikkje noko språk i det hei-

«Nedbygginga av døveskulane er eit stort tap for oss døve.»

HANNE ENERHAUGEN FOTO: ASTRID MARIE GROV

«Det tyder enormt mykje for elevane å sleppe å vere annleis.»

REKTOR TOINI RYSSTAD

le tatt. Frå då av fekk eg litt opplæring i gestikulering, men det var fyrst på skulen eg lærte meg ordentleg teiknspråk.

Fellesskapen på skulen vart ekstra viktig fordi familien ikkje kunne godt teiknspråk, seier Hanne Enerhaugen.

– Heime var eg mykje aleine, men på skulen var eg saman med andre som snakka same språk, og vart akseptert som den eg var.

Enerhaugen er ikkje overraska over funna som viser at integreringa av døve i vanlege skular fungerer dårleg. Ho meiner ei vellukka integrering i praksis er umogeleg.

– Eg har sjølv vore lærar for døve i integrerte klassar og sett at det ikkje fungerer. Særleg når det gjeld det sosiale, fell døve utanfor. Dei leikar ikkje med andre og er utsette for mobbing, og ofte blir det språklege misforståingar. Born som ikkje blir forståtte, blir frustrerte og sinna, og det fører til at dei blir sette på som problemborn. Dårlig språkutvikling, sosial isolasjon og mangel på identitetskjennele kan føre til at døve får psykiske lidningar og blir uføre som vaksne.

Døve bør igjen samlast på døveskular, meiner Enerhaugen.

– Når døveskulane no er bygde ned, blir møteplassane for døve borte. Den tilhøyrsla fellesskapsarenaer gjev, er så viktig. Nedbygginga av døveskulane er eit stort tap for oss døve, eg vil nesten kalle det eit overgrep.

Sjølv om mange døve born no får operert inn kokleaimplantat som gjer dei i stand til å høyre ein

god del, meiner Enerhaugen fellesundervisning for døve er nødvendig.

– Kokleaimplantat er eit litt avansert høyreapparat, men det gjer ikkje døve til høyrande. Derfor fell òg CI-opererte born utanfor om dei ikkje får lære teiknspråk og ta del i ein fellesskap med likesinna.

– For bratt kvardag

På Oppsal søraust i Oslo ligg Vetland skole og ressurscenter for hørselshemmede. Det er ein av få spesialskular for hørselshemma som er igjen i landet, med totalt 93 elevar frå 1. til 10. klasse. Rektor Toini Rysstad får ofte påminningar om kor viktig fellesskapen med andre born er for elevane, til dømes rett etter skulestart i august.

– Då samla eg alle elevane ute og spurde dei kva som var det beste med å kome att på skulen etter ferien. Det spontane svaret var «teiknspråk». Kommunikasjonen med ungane i gata og tilmed familien kan vere utfordrande for elevane våre. Når dei kjem hit, kan dei kommunisere og leike fritt. Eg merkar at det tyder enormt mykje for dei å sleppe å vere annleis.

Ei god integrering av hørselshemma i vanlege skular er ekstra utfordrande i den moderne skulekvardagen, meiner Rysstad.

– Vi får inn elevar her som har starta i vanlege skular, men syntest kvardagen vart for bratt, både fagleg og ikkje minst sosialt. I dagens skule blir det lagt opp til så mykje samarbeid og kommunikasjon i ulike former at det kan vere vanskeleg å bruke

tolk. Nokre elevar handterer ein slik kvardag, men det skaper utfordringar for mange. Føresette må òg jobbe hardt for å skape eit sosialt miljø rundt barnet når kommunikasjonen må skje på teiknspråk.

Rysstad fortel at òg foreldre set stor pris på både den teiknspråklege fellesskapen og undervisninga på Vetland skole.

– Både frå andre stader i Oslo og elles i landet har familiar kome flyttande til Oppsal og tilgrensande område. Det har etablert seg eit døvemiljø rundt skulen, og du kan observere folk bruke teiknspråk på butikken. Her kan ungane etablere ein identitet som døv og få døve rollemodellar.

Rigide rammevilkår

Marie-Lisbet Amundsen er professor i spesialpedagogikk ved Universitetet i Sørøst-Noreg. Ho meiner målsetjinga om at den norske skulen skal framstå som ein inkluderande og tilpassa oppvekstarena for alle, er nærare visjon enn realitet. Ho er ikkje overraska over at integreringa av døve og høyrselshemma fungerer dårleg.

– Det har i for liten grad vore forstått at teiknspråk er eit eige språk. Ein lærar som kan litt teiknspråk, er ikkje nok. Den viktigaste læringa for elevar skjer i samspel med jamaldra som snakkar deira språk, anten vi snakkar om språklæring eller sosial læring. I eit rikt teiknspråkleg miljø vil døve elevar få sjansen til å utvide ordforrådet og utvikle ein eigen sjargong og humor, noko som kan mangle fullstendig i vanlege klassar.

Ei god integrering av høyrselshemma i vanlege skular er mogeleg, men det føreset at ein relativt stor del av elevane i klassen kan teiknspråk godt og brukar det i kvardagen, seier Amundsen.

– Det krev også tilrettelegging med tanke på klasserstorleik, lys og akustikk. Tilrettelegging er utfordrande fordi rammevilkåra i den norske skulen er svært rigide og i liten grad gjev rom for alternative undervisningsformer og -opplegg. Både med omsyn til læring og trivsel har born og unge som brukar teiknspråk, utbytte av å vere i eit miljø der teiknspråk er undervisningsspråket. ●

«Den viktigaste læringa for elevar skjer i samspel med jamaldra som snakkar deira språk.»

PROFESSOR MARIE-LISBET AMUNDSEN

FAKTA OM DØVESKULAR

Den første døveskulen i Noreg, A.C. Møller skole, opna i Trondheim i 1825. Andreas Christian Møller (1796–1874) hadde fått utdanning på døveskule i København og tok initiativ til å etablere eit skuletilbod her til lands. Frå då av vart det etablert døveskular mange stader i Noreg, og i 1881 vart skulegang for døve gjort obligatorisk med *Lov om abnorme Børns Undervisning*. Parallelt med framveksten til skulane oppstod fleire arenaer der døve kunne samlast, til dømes døveforeiningar. Saman med døveskulane bidrog dei til utviklinga av ein eigen døvekultur.

I lange periodar var *tale- og munnavlesing* den mest sentrale undervisningsmetoden ved døveskulane, med det føremålet at døve skulle kunne kommunisere med høyrande. Men elevane på internatskulane brukte teiknspråk flittig på fritida, og etter kvart vart teiknspråket òg til opplæringspråk ved døveskulane. Norsk teiknspråk fekk status som fullverdig språk i 2008 (i stortingsmeldinga *Mål og mening*).

I dag gjev opplæringslova døve og høyrselshemma barn rett til teiknspråkopplæring etter behovskartlegging frå PP-tenesta. I dei fleste tilfelle blir undervisninga gjeven på nærskulen. Kommunane er ansvarlege for undervisninga, men får praktisk støtte frå Statleg spesialpedagogisk teneste (Statped).

Fra intervju
i Språknytt
2/2014

TEKST OG FOTO: **ERLEND LØNNUM**

- DET HAR TATT LANG TID å etablere kunnskap om tegnspråk, for døve blir ikke alltid tatt på alvor. Og fortsatt er det mange som bare betrakter tegnspråk som et språk i snever forstand. Men hvorfor kan vi ikke tenke om tegnspråk slik vi for eksempel tenker om engelsk?

- Mange i helsevesenet sier fortsatt: «Jo da, tegnspråk er et språk, men barna skal lære seg å lytte og høre, og derfor skal ikke vi lære dem tegnspråk.» Jeg blir ikke klok på den innstillingen. Hvorfor må målet være at man bare skal bruke den dårlige hørselen for å kommunisere? Det er praktisk å kunne høre, men det er også viktig å kunne bruke synet til å kommunisere, spesielt hvis hørselen ikke er helt normal.

- Nesten alle norske barn som er født døve, får tilbud om et kokleaimplantat (CI), et høreapparat som opereres inn bak øret. Det betyr ikke at de blir hørende av den grunn. Vi kan ikke bytte ut tegnspråk

med et høreapparat eller CI. Vi trenger begge deler. Heldigvis har de fleste etter hvert sluttet å si at man ikke trenger tegnspråk straks man har fått CI. For å si det på en annen måte: Jo flere språk man lærer seg, jo flere muligheter har man.

- Jo mer vi kan vise andre at vi døve lever et helt vanlig liv, jo lettere går det for både foreldre og barn. For du aner ikke hvor A4 jeg kan være. Døve som bruker tegnspråk, har nemlig et like godt liv som andre. Mange foreldre har forstått det, så de lærer seg fortsatt tegnspråk for barnas skyld.

- Det er tøft å fronte saker på døves vegne, og det er slitsomt å jobbe med bare hørende. Det koster mye ikke å ha full tilgang til det språket som brukes rundt en, slik det blir i et talespråklig miljø. Tegnspråk krever ikke at jeg må konsentrere meg på samme måte. Derfor bruker jeg tegnspråk når det er mulig, og høreapparat og talespråk når det er nødvendig. Men det er viktig å huske på at høreapparater eller CI ikke løser problemer som ensomhet og manglende inkludering.

Hilde Haualand,

sosialantropolog og den første døve som har tatt doktorgrad i Norge

Tegnspråk, først og fremst

Marit Vogt-Svendsen kjempet hardt og lenge for at norsk tegnspråk skulle få status som fullverdig språk. Det er ikke rart hun blir satt pris på.

TEKST OG FOTO: **ERLEND LØNNUM**

I HØST DELTE SPRÅKRÅDET ut historiens første tegnspråkpris. Den gikk til lærer og forsker Marit Vogt-Svendsen, som har vært en pioner i utviklingen av norsk tegnspråk, og til NRK. Vogt-Svendsen innrømmer at hun har måttet kjempe hardt for å sette tegnspråk på dagsordenen, både blant hørende og døve, men at det var verdt det.

– I forbindelse med prisutdelingen fikk jeg flere sms-er fra døve på min egen alder som takket for at jeg aldri gav opp kampen på deres vegne. Det er litt av en anerkjennelse. Så jeg må si at jeg har hatt et fantastisk liv, at jeg har vært heldig som har fått være med på å fremme tegnspråket.

Ikke glem historien

– Etter at jeg mottok prisen, har jeg gjenopplevd mye av det som har skjedd med tegnspråk i min levetid. Episoder har passert revy, særlig fra 70-tallet, da tegnspråket ble kraftig motarbeidet. Det merket jeg ikke minst da jeg forleden spiste mid-

dag med kollegaverner fra den tiden jeg jobbet i døveskolen, og det ble snakk om utmerkelsen jeg hadde fått. Da kom det opprivende historier fra den ene etter den andre om tegnspråkets levekår. Vi ble sittende og prate om dette hele kvelden. Så det sitter i oss.

– Når det i dag igjen skjer skumle saker med tegnspråket, ved at døve barn blir integrert i vanlige skoler, er det viktig å sørge for at historien ikke gjentar seg, sier Vogt-Svendsen. I Språknytt 3/2018 kan vi lese at nedbyggingen av døveskolene er et stort tap for døve og hørselshemmede.

– Integreringstanken er godt ment, men den er skremmende. Jeg er redd for at dagens døve barn, også flere barn med kokleaimplantat, ikke får den tegnspråkkompetansen de trenger, at de skal miste tilgangen til språket og kulturen. Derfor er det håpefullt at kritikken av integreringen nå kommer fra mange kanter av storsamfunnet.

MARIT VOGT-SVENDSEN, f. 1949

- Norges første doktor i tegnspråkingvistikk (1991)
- tidligere førsteamanuensis ved Universitetet i Oslo
- banebryter i arbeidet for norsk tegnspråk

Fra
Språknytt
1/2019

«Hvordan kunne noen mene at
tegnspråk er et fattig språk bare
fordi det er forskjellig fra talespråk?»

«Vi må støtte de døves kamp mot språkundertrykking.»

Tegnspråk er også et språk

Marit Vogt-Svendsen, som selv er hørende, vokste opp på Hjemmet for Døve på Nordstrand i Oslo, det som i dag heter Signo Conrad Svendsen senter, oppkalt etter Marits oldefar, Conrad Svendsen.

– Flere generasjoner av familien min har vokst opp blant døve og døvblinde, så jeg ble tidlig vant til å kommunisere med døve. Jeg husker godt de gangene jeg fikk servere på møter med fagfolk og kunne være flue på veggen under diskusjoner om tegnspråk. Da var det noe som undret meg: Hvor kom motstanden mot tegnspråklig kommunikasjon fra? Hvordan kunne noen mene at tegnspråk er et fattig språk bare fordi det er forskjellig fra talespråk? Det er jo nettopp det at de er forskjellige fra hverandre, som viser oss at språk er egne språk.

På 70-tallet var det mange fagfolk som mente at tegnspråk var et forsøk på å kopiere talespråket ved hjelp av mer eller mindre tilfeldige geberder. I læreplanene var det norsk tale- og skriftspråk som ble betegnet som selve språket.

– Jeg var tidlig vitne til hvordan samfunnet undertrykket døve personer også på andre områder, for eksempel ved at døve sjelden ble tatt med i styre og stell og ofte ikke kom til orde på møter fordi de andre møtedeltakerne ikke kunne godt nok tegnspråk, forteller Vogt-Svendsen.

– Eller som en døv venninne av meg sa: «Det er underlig med hørende, de mener alltid å vite hva som er best for oss døve.» Det var slike opplevelser som gjorde at jeg fattet interesse for døveundervisning, språkundertrykking og språk generelt.

Sultne på kunnskap om eget språk

Da Marit Vogt-Svendsen etter endt lærerutdanning i 1972 begynte å undervise på Skåldalen døveskole i Oslo, ble hun bedt om å bruke

minst mulig tegnspråk i klasserommet – et pålegg hun ikke fulgte. Det var egentlig bare i frikvarterene at barna fikk boltre seg med tegnbruk.

– Det var ille å oppleve at begavede barn ikke fikk brukt evnene sine fordi vi hørende lærere ikke kunne godt nok tegnspråk. Vi kastet bort så mye tid.

– En gang fortalte jeg elevene mine om at det i gamle dager fantes damer som red med skjørt, men siden jeg ikke kunne tegnet for *i gamle dager*, slet jeg med å forklare selve begrepet. En i klassen snudde seg da til de andre og oversatte til tegnspråk. Tenk hvor effektiv undervisningen hadde vært om vi hadde kunnet tegnspråk bedre og brukt det åpent i undervisningen.

– Jeg forsøkte derfor å gjøre elevene bevisste på sitt eget språk, blant annet ved å vise at tegnspråk skiller mellom entall og flertall, stor og liten, sterk og svak osv. Da oppdaget de at grammatikken ikke var «feil», men bare forskjellig fra norsk. Elevene kunne bli så ivrige at de ikke ville gå ut i frikvarterene, men heller sitte inne og lære mer. Og de gjenfortalte det de hadde lært, til de elevene som ikke hadde vært der. Foreldrene fortalte at barna deres hadde kommet hjem og for første gang formidlet hva de hadde lært i en skoletime. Det var sterke saker.

Slik tok ideer form til hvordan man kunne gjøre tegnspråk til et eget fag i skolen.

Livslangt prosjekt

Marit Vogt-Svendsen er den første i Norge med en akademisk tittel i tegnspråk. Det har kostet. Hun møtte mye motstand blant dem som bestemte og «skrev bøkene» – som oftest hørende fagfolk. Også i døvemiljøet var det noen skeptikere.

– Livet mitt har i stor grad vært preget av kampen for tegnspråk. Det har vært tøft. Samtidig har det vært givende med den støtten jeg fikk fra

TEGNSPRÅKPRISEN 2018: JURYENS BEGRUNNELSE

«Marit Vogt-Svendsen innså tidlig at en måte å heve statusen til et språk på var å forske på det og dokumentere lingvistiske sætrekk. Hun har bidratt til å fremme, utvikle og bevare norsk tegnspråk ved å dokumentere språket slik det blir brukt av døve. Dette har i sin tur gitt døve grunn til å være stolte av språket sitt.»

enkeltpersoner i det norske døvemiljøet og fra medsammensvorne lærere. I mange år var også svenskene blant mine viktigste støttespillere. Svenskene var de første som bygget læreplanene for døve elever på tospråklighetsprinsippet, og de første som fikk en professor i tegnspråk som fag. De hadde en annen forståelse for og kunnskap om tegnspråk. De delte velvillig med oss gjennom veiledning, kurs og forelesninger.

Da Vogt-Svendsen skulle skrive hovedoppgave på slutten av 70-tallet, stanget hun raskt hodet i veggen.

– Det var de døves tegnspråk jeg var interessert i, ikke det konstruerte språket som samfunnet mente var «det riktige». Men jeg hadde bestemt meg: Jeg skulle undersøke det egentlige tegnspråket nærmere, selv om jeg visste at det kunne bli en ensom ferd. Heldigvis hadde jeg god støtte i mine tegnspråklige informanter og andre døve personer. Uten dem hadde det på den tiden ikke blitt snakk om hverken forskning eller tegnspråkstudier.

En revisjon av hovedoppgaven ble i 1983 til en historisk viktig og meget populær lærebok: Norske døves tegnspråk – noen pedagogiske og språkvitenskapelige aspekter. Dermed var den moderne tegnspråkforskningen et faktum.

Nybrottsarbeidet fikk massiv støtte fra lærere som higet etter kunnskap om tegnspråk. Utrettelig lobbyvirksomhet førte til en stortingsmelding i 1985, der norske utdanningsmyndigheter endelig anerkjente at tegnspråk er et språk. Det fikk konsekvenser for undervisningen. I 1997 fikk døve og hørselshemmede barn lovfestet rett til grunnskoleopplæring i og på tegnspråk. Samtidig ble tolkeutdanningen utvidet og forbedret, flere døve ble lærere for døve barn og unge, og det ble opprettet et grunnfag i tegnspråk.

– Det virket revolusjonerende. Dette var etterlengtede seiere for tegnspråket, sier

Vogt-Svendsen.

– Men det er leit å tenke på at norsk tegnspråk, som er et selvstendig språkssystem, ble neglisjert så lenge og møtt med så bastant motstand. Tenk hva det har hatt å si for opplæringen av døve barn!

Støtter språkkampen

– Da vi satt der og mimret i middagselskapet, slo det oss at det er enorme forskjeller mellom 70-tallet og i dag. Derfor er det vondt å se at nye generasjoner må slite med mye av det samme. Det er vel og bra at lover og regler er på plass, men vi er livredde for at døve barn blir integrert i vanlige skoler uten å få et ordentlig tegnspråktilbud. Flere kommuner sliter med å få lærere med tilstrekkelig tegnspråklig kompetanse, og språkmiljøene blir ofte for små. Her er politikere og døve på kollisjonskurs.

– Selv om tegnspråkets status er betraktelig hevet og døve personer deltar i stadig flere sammenhenger, er det fremdeles noen som ikke skjønner at norsk og tegnspråk er forskjellige språk. Det er til og med noen som mener at tegnspråk hemmer skriftspråkutviklingen. Det er da snarere motsatt. Flerspråklighet er et gode.

Marit Vogt-Svendsen fornekter seg ikke.

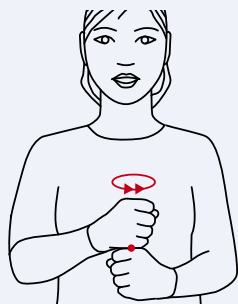
– Vi hørende må lytte til de døve, for det er de som sitter med kunnskapen og erfaringene. Vi må støtte deres kamp mot språkundertrykking. ●

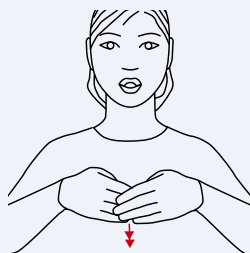
Teiknspråk i Noreg

- Den første skriftlege kjelda om teiknspråk i Noreg er frå 1799.
- Fram til 1980-åra var det ei vanleg oppfatning – også i døvemiljøet – at teiknspråk først og fremst var eit system for visuell framstilling av orda i talespråket, til hjelp for døve.
- I 1980-åra endra forskinga til mellom anna Marit Vogt-Svendsen synet på norsk teiknspråk. Dermed var grunnen lagt for å sjå norsk teiknspråk som eit eige språk, eit språk som ikkje er i slekt med norsk eller andre talespråk.
- I 1985 vart teiknspråk anerkjent som språk i St.meld. nr. 61 (1984–1985).
- Frå 1996 fekk høyrande foreldre med døve born tilbod om grundig opplæring i teiknspråk.
- I 1997 fekk døve førskuleborn og grunnskuleelevar eigne læreplanar i visse fag og auka timetal fordi teiknspråkfaget kjem i tillegg. Elevar i vidaregåande skule fekk same tilbod frå år 2000.
- Frå 1997 skal lærarar for døve elevar ha formell kompetanse i teiknspråk tilsvarande eit halvt års studium.
- I 2009 vart norsk teiknspråk anerkjent som ein del av den norske kulturarven.

Nokre nyttige teikn

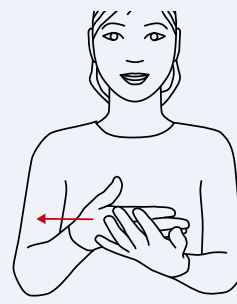
kaffi

kollega

takk

språk

Stort og smått om teiknspråk

Norsk teiknspråk og teiknspråknorsk

Norsk teiknspråk er eit eige språk som er blitt til ved at døve born i Noreg som har fått høve til det, har kommunisert med kvarandre. Grammatikken i norsk teiknspråk skil seg frå norsk grammatikk på mange vis. Til dømes vil ei nærliggjande omsetjing av setninga «Eg er døv» vere DØV EG.

Eit pronomen som er subjekt i setninga, kjem vanlegvis sist i setninga når det ikkje har særskilt vekt. Og nett som i mange talespråk er det ikkje noko krav om at setninga må ha eit verb. Teiknspråknorsk er teiknstøtte til norsk talespråk og vart oppfunne i 1970-åra. Mange av teikna vart tekne frå norsk teiknspråk, men der det ikkje var noko teikn som svarte direkte til det norske ordet, laga ein nye teikn eller brukte teikn frå andre teiknspråk. Det er svært vanskeleg å oppfatte teiknspråknorsk om ein ikkje er fortruleg med norsk talespråk. I dag nyttar ein ofte termen norsk med teiknstøtte (NMT) om det å snakke norsk med støtte av teikn.

Nokre ressursar:

Norsk teiknordbok:
www.tegnordbok.no
(utvikla av Møller-Trøndelag kompetansesenter).
Ordboka finst òg som app til mobiltelefon.

Undervisningsressursar:
www.erher.no

Store bokstavar er ein vanleg måte å gje att teikn på.

Visste du at

- telefonen er eit biprodukt av noko som opprinneleg vart oppfunne som hørselshjelpemiddel
- tekstmeldingar var ein kommunikasjonsrevolusjon for døve
- seks tusen av himmellekamane vart oppdaga av døve
- døvekyrkja er eit landsomfattande prosti under Oslo bispedømme
- Gallaudet University i USA er verdas einaste universitet der all undervisning skjer på teiknspråk

Korleis kan ein lære teiknspråk?

- Lokallaga til Norges Døveforbund arrangerer teiknspråkskurs.
- Ål folkehøyskole og kurscenter for døve arrangerer kurs i teiknspråk i eit intensivt teiknspråksmiljø.
- Oslomet, NTNU og Høgskolen i Bergen har teiknspråks- og tolkeutdanning.

Denne lista er ikkje uttømmende.

Gode råd når du skal snakke med ein døv person

- Ha 1 til 2 meters avstand mellom deg og samtalepartnaren din.
- Ha augekontakt heile tida.
- Snakk roleg og tydeleg, men ikkje overdriv.
- Bruk ansiktsuttrykk og kroppsspråk medvite.
- Bruk hendene, gestikuler og peik.
- Ikkje ha lyset bak deg.
- Ikkje ha tyggegummi eller drops i munnen når du snakkar.
- Ikkje dekk over munnen med hendene.

